

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2022. gada 3. novembrī

lietā Nr. 2021-43-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kusiņš, tiesneši Irēna Kucina, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede pēc personas J pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 4. oktobra tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam”.

Konstatējošā daļa

1. Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punkts noteic, ka Latvijas Republikā vēlēt domi nav tiesību personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās (turpmāk arī – apstrīdētā norma).

2. Pieteikuma iesniedzējs – persona J (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam, jo liedz viņam Latvijas Republikas pilsoņiem garantētās pamattiesības ievēlēt pašvaldību. Pieteikuma

iesniedzējs esot Latvijas pilsonis un kopš 2020. gada izciešot brīvības atņemšanas sodu Jēkabpils cietumā. Lai varētu īstenot savas tiesības balsot pašvaldības domes vēlēšanās, viņš esot vērsies pie cietuma administrācijas, bet viņa lūgums esot noraidīts.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma formāli ir noteikta ar likumu, tomēr konkrētajā gadījumā tā nav likums materiālā nozīmē, jo ir pretrunā ar labas likumdošanas principu. Proti, likumdevējs neesot pārbaudījis apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, ņemot vērā Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos paustās atziņas.

Apstrīdētajā normā noteiktajam pamattiesību ierobežojumam neesot arī neviena no Satversmes 116. pantā minētajiem leģitīmajiem mērķiem. Proti, tā mērķis visdrīzāk esot atvieglot pašvaldību vēlēšanu komisiju un cietuma administrācijas darbu, atbrīvojot tās no pienākuma organizēt balsošanu tiem vēlētajiem, kuri atrodas brīvības atņemšanas vietās. Tomēr izpildvaras darba atvieglošana pati par sevi neatbilstot nevienam no Satversmes 116. pantā minētajiem leģitīmajiem mērķiem.

Pastāvot citi, alternatīvi līdzekļi, kas mazāk ierobežotu Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā garantētās pamattiesības, piemēram, balsošana pa pastu vai aktīvo vēlēšanu tiesību liegšana tikai atsevišķām notiesāto personu grupām, vienlaikus nodrošinot saprātīgu saikni starp personas nodarījumu un balsstiesību atņemšanu.

Pamattiesību ierobežojums neesot arī atbilstošs, jo par sabiedrības interesi nevarot uzskatīt pašvaldību vēlēšanu komisiju un cietuma administrācijas darba atvieglošanu. Tieši pretēji – sabiedrība esot ieinteresēta, lai vēlēšanās piedalītos pēc iespējas vairāk pilsoņu un lai viņu iesaistīšanās demokrātiskajā procesā netiktu apgrūtināta. Tādējādi tiktu panākta ievēlēto pašvaldību domju plašāka leģitimitāte un tiktu ļauts ievēlēt tādu pašvaldības domes sastāvu, kas precīzāk atspoguļotu vietējo vēlētajū kopuma viedokli. Sabiedrības interesēs esot tas, ka notiesātais saglabā saikni ar sabiedrību kopumā un savu dzīvesvietu, kā arī seko līdzi sabiedriskajām un politiskajām norisēm un pēc soda izciešanas spēj veiksmīgi atgriezties sabiedrībā.

Tādējādi attiecībā uz notiesātām personām vēlēšanu tiesības varot tikt ierobežotas tikai atsevišķos gadījumos, individuāli pamatojot aizlieguma balsot saikni ar indivīda rīcību vai konkrētās lietas apstākļiem. Taču apstrīdētā norma

liedzot personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, balsot pašvaldību vēlēšanās visos gadījumos – neatkarīgi no nozieguma, par kuru tās notiesātas, neatkarīgi no šo personu rīcības vai citiem apstākļiem. Pat ja apstrīdētā norma dotu kādu labumu sabiedrībai, tā nenodrošinātu taisnīgu līdzsvaru starp sabiedrības ieguvumu un to zaudējumu, kas rodas, pilnībā liedzot balsot pašvaldību vēlēšanās personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās.

Viedoklī, kas sniegts pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem, Pieteikuma iesniedzējs norāda: neviena pieaicinātā persona nav apgalvojusi, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 101. pantam. Tā kā likumdevējs neesot izpildījis savu pienākumu pamatot pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi, proti, neesot to norādījis ne likumprojekta anotācijā, ne atbildes rakstā, apstrīdētā norma esot atzīstama par neattaisnojamu pamattiesību ierobežojumu un neatbilstošu Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam. Turklāt Saeima atbildes rakstā neesot sniegusi izvērtējumu tam, vai apstrīdētā norma atbilst samērīguma principam.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā norma pieņemta ar 2004. gada 11. novembra grozījumiem Pašvaldības domes vēlēšanu likumā. Minētie grozījumi esot pieņemti Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā un izsludināti Satversmē noteiktajā termiņā, publicējot tos oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis”. Tāpat apstrīdētās normas pieņemšanā neesot saskatāmi procesuālie pārkāpumi un norma esot pietiekami skaidri formulēta.

Regulējums, kas paredz, ka personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, nav tiesību piedalīties pašvaldību vēlēšanās, esot spēkā no 1994. gada 25. janvāra, un tas esot piemērots visās pašvaldību vēlēšanās pēc valsts neatkarības atjaunošanas. Sekojot demokrātijas attīstībai, likumdevējs esot mazinājis aktīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumus pašvaldību vēlēšanās. Proti, sākotnēji aktīvās vēlēšanu tiesības esot liegtas arī aizdomās turētām, apsūdzētām vai tiesājamām personām, ja tām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums, kā arī personām, kuras likumā paredzētajā kārtībā ir atzītas par rīcības nespējīgām. Savukārt šobrīd vienīgā personu grupa, kam aktīvās vēlēšanu tiesības liegtas pat tad, ja šīs personas atbilst citām likumā noteiktajām prasībām, esot tieši apstrīdētajā normā minētās personas, proti, personas, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās.

Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums attiecoties tikai uz personām, kuras atzītas par vainīgām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un kurām piespriests smagākais iespējamais pamatsods – brīvības atņemšana. Aktīvās vēlēšanu tiesības netiekot liegtas tādām personām, kuras atzītas par vainīgām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet kurām ir piespriests kāds cits pamatsods, piemēram, probācijas uzraudzība vai naudas sods. Tādējādi to personu loks, kurām liegtas aktīvās pašvaldību vēlēšanu tiesības, esot samērā šaurs – tā 2020. gada 31. decembrī ieslodzījumā atradušies 3104 ieslodzītie, no tiem 2294 bijušas notiesātās personas. Kriminālatbildība esot paredzēta tikai par pašiem smagākajiem un sabiedrībai bīstamākajiem nodarījumiem, savukārt brīvības atņemšana esot smagākais no pamatsoda veidiem. Brīvības atņemšana kā pamatsods esot piespriežama tajos gadījumos, kad citādi nav iespējams sasniegt kriminālsoda mērķus, proti, aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, resocializēt sodīto personu, panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Līdzīga aktīvo pašvaldības vēlēšanu tiesību ierobežošanas prakse Latvijā esot pastāvējusi jau pirms Otrā pasaules kara. Proti, tad pilsētas domnieku vēlēšanās neesot bijušas tiesīgas piedalīties personas, kuras sodītas ar cietuma sodu par noziegumiem, kas izdarīti mantkārīgos nolūkos, ja no soda izciešanas dienas nebija pagājuši pieci gadi. Savukārt pagasta padomes vēlēšanās neesot bijušas tiesīgas piedalīties personas, kuras par vēlēšanu likuma pārkāpšanu, zādzību, krāpšanu, zagtas mantas glabāšanu un svešas mantas piesavināšanos vai par aizliegtu degvīna izgatavošanu un pārdošanu tiesa bija sodījusi ar cietuma sodu, ja no pēdējā izpildīšanas dienas nebija pagājuši pieci gadi. Mūsdienās līdzīgs aktīvo vēlēšanu tiesību ierobežojums pastāvēt arī Igaunijā.

Regulējumu, kas paredz, ka pašvaldības domi nav tiesību vēlēties personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, esot pieņēmusi 5. Saeima, un tā pieņemšana esot bijusi tā laika politiskā izšķiršanās. Tomēr vēlēšanu tiesību attīstība esot nepārtraukts process, kas joprojām turpinoties.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka vēlēšanu tiesības ir atzītas par vienām no svarīgākajām politiskajām tiesībām. Ņemot vērā, ka piedalīšanās vēlēšanās tiek atzīta par vienu no svarīgākajām pilsoņu politiskās gribas

izpaušmes formām, valsts pienākums esot nodrošināt to, lai vēlēšanu tiesības būtu praktiski īstenojamas bez nepamatotiem ierobežojumiem.

Tieslietu ministrija atsaucas uz Eiropas Padomes komisijas “Demokrātija caur tiesībām” (Venēcijas komisija) 2020. gadā norādīto, ka būtu jāpārskata ierobežojumi ieslodzītajiem balsot vietējās vēlēšanās. Šādi ierobežojumi pastāvēt dažās Eiropas Padomes valstīs, kur ieslodzītajiem esot tiesības balsot parlamenta vēlēšanās, bet ne pašvaldību vēlēšanās un šie ierobežojumi tiek pamatoti ar to, ka ieslodzītos it kā neskarot vietējā politika un viņi nepiederot pie vietējās kopienas.

Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisija 2022. gada 8. februāra sēdē esot nolēmusi paplašināt vēlēšanu lokus, paredzot tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās visām personām, kuras atrodas brīvības atņemšanas vietās. Tieslietu ministrija, balstoties uz minēto, esot sagatavojusi un iesniegusi Saeimai priekšlikumus grozījumiem Pašvaldības domes vēlēšanu likumā, kuri paredzot attiecināt balsošanu pa pastu uz visiem vēlētajiem neatkarīgi no tā, vai vēletājs, kas ir apcietināts vai izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, atrodas vai neatrodas savā vēlēšanu apgabalā, un tādējādi nodrošināšot visiem vienādas iespējas un kārtību balsošanai pašvaldības domes vēlēšanās.

5. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Satversmes 101. panta otrās daļas pirmais teikums nosakot, kuras personas ir tiesīgas likumā noteiktajā kārtībā ievēlēt pašvaldības. Apzīmējot to personu lokus, kurām ir tiesības balsot un ievēlēt pašvaldības, esot lietots termins “pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā”. Nosakot tās personas, kuras ir tiesīgas ievēlēt konkrēto pašvaldības domi, šis teikums esot interpretējams, ievērojot Satversmes 101. panta pirmajā daļā ietverto noteikumu “likumā paredzētā veidā”. To personu lokus, kurām ir tiesības vēlēties pašvaldības vai kurām šīs tiesības ir ierobežotas, nosakot Pašvaldības domes vēlēšanu likums. Likumdevējs esot tiesīgs ieviest tādus ierobežojumus, kādus tas uzskata par nepieciešamiem, lietderīgiem un samērīgiem demokrātiskā sabiedrībā. Tomēr ierobežojumiem vajagot būt samērīgiem ar mērķi, kuru likumdevējs centies sasniegt. Samērīguma princips nosakot, ka tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un

likumiskās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp personas un valsts vai sabiedrības interesēm.

Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētā norma ir pieņemta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā. Vērtējot ierobežojuma leģitīmo mērķi, tiesībsargs norāda, ka no Saeimas atbildes raksta nav skaidri saprotams, kāds tad īsti ir šis mērķis. Pēc tiesībsarga ieskata, izskatāmajā lietā nav iespējams konstatēt, ka ar apstrīdēto normu noteiktais pamattiesību ierobežojums aizsargā kādas svarīgas sabiedrības intereses un šim ierobežojumam ir leģitīms mērķis. Tomēr politisko tiesību liegšana ieslodzītajam varot atbilst likumīgajiem noziegumu profilakses un pilsoniskās atbildības stiprināšanas mērķiem līdz ar tiesiskuma ievērošanu un pienācīgu demokrātiskās iekārtas saglabāšanu. Tomēr šo līdzekli nevarot piemērot automātiski, citādi tas neatbilstu samērīguma prasībai.

Ne Saeimas vēlēšanu likums, ne Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums neliedzot piedalīties vēlēšanās personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās. Vienīgās vēlēšanas, attiecībā uz kurām šāds ierobežojums noteikts, esot pašvaldību vēlēšanas. Ja likumdevēja mērķis bijis ierobežot personām politiskās tiesības to sodāmības dēļ, tad šādam ierobežojumam būtu jāattiecas uz visām vēlēšanām, lai tiktu ievērots atšķirīgas attieksmes aizliegums.

Notiesātās personas, kas pieļāvušas kriminālpārkāpumu, izdarījušas mazāk smagu vai smagu noziegumu, varot tikt sodītas ar brīvības atņemšanas sodu, kura termiņš ir īsāks par pašvaldības sasaukuma termiņu – četriem gadiem. Tāpat uz personām, kas notiesātas ar brīvības atņemšanu, attiecoties Krimināllikuma 61. pantā noteiktās tiesības tikt atbrīvotām no soda nosacīti pirms termiņa, ja iestājas minētajā pantā norādītie apstākļi.

Pēc soda izciešanas vai pirmstermiņa atbrīvošanas notiesātie atgriežoties pašvaldībā, kurā ir vai bija viņu deklarētā dzīvesvieta, kur mīt viņu ģimenes locekļi vai kur atrodas viņiem piederošs nekustamais īpašums. Par atbalsta sniegšanu personām, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietas, esot atbildīgas pašvaldības – to sociālie dienesti un sociālie darbinieki. Šī pašvaldības sniegtā palīdzība un tās apjoms varot būt svarīgs atbrīvotajām personām, un brīvības atņemšanas iestādēs esošās personas vēlēšanu procesā varot vērtēt, vai partiju programmās ir ietverts atbalsts to interešu aizsardzībai un pārstāvībai. Tāpat brīvības atņemšanas iestādēs esošās personas varot būt ieinteresētas balsot arī par tiem politiskajiem spēkiem, kuru

programmās ir ietverts piedāvājums, kas pozitīvi ietekmētu šādu personu ģimenes locekļu, tuvinieku dzīvi pašvaldībā, kā arī skartu šīm personām pašvaldības teritorijā piederošos nekustamos īpašumus. Uzticības un sadarbības saikne starp pašvaldību un notiesāto personu būtu jāveido un jāuztur pastāvīgi, ne tikai pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas, tādēļ tiesībsargs uzskata, ka sabiedrības interesēs ir neierobežot notiesātām personām tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās.

6. Pieaicinātā persona – Centrālā vēlēšanu komisija – norāda, ka visās pašvaldību vēlēšanās kopš 1994. gada apstrīdētā norma tika vienveidīgi piemērota. Jautājums par to, vai aktīvās vēlēšanu tiesības piešķiramas personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, esot likumdevēja kompetencē.

Kopš 1997. gada Centrālajā vēlēšanu komisijā no personām, kas norādījušas, ka izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, neesot saņemti iesniegumi ar lūgumu nodrošināt tām iespēju balsot pašvaldību vēlēšanās, bet esot saņemti iesniegumi ar lūgumu skaidrot, kāpēc šāda iespēja šīm personām nav dota. Uz šādiem iesniegumiem Centrālā vēlēšanu komisija esot sniegusi atbildi, ka saskaņā ar apstrīdēto normu attiecīgajai personai nav tiesību balsot pašvaldības domes vēlēšanās.

7. Pieaicinātā persona – Ieslodzījuma vietu pārvalde – uzskata: lai gan vēlēšanu tiesības ir ierobežojamas, tomēr ierobežojošie noteikumi nedrīkst būt tādi, kas traucē izmantot šīs tiesības pēc būtības. Ierobežojumiem esot jābūt noteiktiem ar likumu, jākāpēc leģitīma mērķa sasniegšanai un jābūt samērīgiem.

Tāpat Ieslodzījuma vietu pārvalde piekrīt arī Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka vēlēšanu process attīstās, pakāpeniski samazinot aktīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumus attiecībā uz pašvaldību vēlēšanām, un ka likumdevējs regulāri pilnveido pašvaldību vēlēšanu regulējumu.

Ieslodzījuma vietu pārvalde norāda, ka neviena no notiesātajām personām nav vērsusies ieslodzījuma vietu administrācijās ar iesniegumu, kurā būtu lūgta iespēja balsot pašvaldības domes vēlēšanās. Savukārt Ieslodzījuma vietu pārvaldē laikposmā no 2017. gada līdz 2022. gada 16. martam esot saņemts viens notiesātā iesniegums, kurā viņš sūdzējies par to, ka viņam, atrodoties brīvības atņemšanas vietā, ir liegta iespēja balsot Rīgas domes vēlēšanās.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās – norāda uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru un ANO Cilvēktiesību komitejas vispārīgiem secinājumiem saistībā ar personu tiesībām uz brīvām vēlēšanām, kam varētu būt nozīme, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Tiesības uz brīvām vēlēšanām esot ietvertas Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 1. protokola 3. pantā. Jautājumi, kas saistīti ar ierobežojumiem personu tiesībām uz brīvām pašvaldību vēlēšanām, esot ārpus Konvencijas 1. protokola 3. panta tvēruma, jo atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai pašvaldības Latvijas tiesību sistēmā neesot likumdevēja vara. Tādējādi minētā norma nebūtu piemērojama izskatāmajā lietā un arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā ietvertās atziņas, interpretējot tiesības uz brīvām vēlēšanām, ciktāl tās attiecas uz likumdevējvaru, neesot tieši attiecināmas uz izskatāmo lietu. Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņas, interpretējot tiesības uz brīvām vēlēšanām, varētu tikt attiecinātas uz izskatāmo lietu tikai kā vispārīgas vadlīnijas, ņemot vērā Satversmes 89. pantā ietverto principu, atbilstoši kuram Konvencija nosaka tikai minimālo cilvēktiesību aizsardzības līmeni, ļaujot valstīm nacionālā līmenī noteikt augstāku cilvēktiesību aizsardzības līmeni, tostarp noteikt to konstitūcijā.

Jautājumi, kas saistīti ar ierobežojumiem personu tiesībām uz brīvām pašvaldību vēlēšanām, ietilpstot Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) 25. panta “b” apakšpunkta tvērumā. ANO Cilvēktiesību komitejas praksē izdarītie secinājumi, kas izriet no Pakta 25. panta interpretācijas, esot attiecināmi uz izskatāmo lietu. Atbilstoši Pakta 25. panta “b” apakšpunktam ikvienai personai esot tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, taču šīs tiesības neesot absolūtas un valstīm esot tiesības tās ierobežot, ja vien ierobežojums ir noteikts ar likumu, vērsts uz leģitīma mērķa sasniegšanu un samērīgs. ANO Cilvēktiesību komiteja līdz šim savā praksē neesot izskatījusi lietas, kas būtu līdzīgas izskatāmajai lietai, taču lietā “*Yevdokimov and Rezanov v. Russian Federation*”, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā “*Hirst v. the United Kingdom (No. 2)*”, ANO Cilvēktiesību komiteja esot nonākusi pie

secinājuma, ka ierobežojums personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, balsot likumdevēja vēlēšanās nav samērīgs personas tiesību ierobežojums.

Lai arī līdzšinējā ANO Cilvēktiesību komitejas praksē neesot atrodams tāds viennozīmīgs secinājums, ka ierobežojums, kas liedz personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, balsot pašvaldību vēlēšanās, pārkāptu Pakta 25. panta "b" apakšpunktu, tomēr, izvērtējot ANO Cilvēktiesību komitejas līdzšinējo praksi un metodoloģiju, kā arī Pakta 25. panta tvērumu, Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās uzskata, ka šīs komitejas izdarītie secinājumi attiecībā uz tiesībām vēlēt likumdevēja varu varētu būt attiecināmi arī uz pašvaldību vēlēšanās. Proti, ņemot vērā pašvaldību lomu un kompetences Latvijas tiesību sistēmā, Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās secina: ja ANO Cilvēktiesību komiteja neatzīst apsvērumus par noziedzības novēršanu par pietiekamiem, lai pamatotu ierobežojumus tiesībām balsot likumdevēja vēlēšanās, tad šie apsvērumi varētu būt vēl mazāk pietiekami, lai pamatotu ierobežojumus tiesībām balsot pašvaldību vēlēšanās.

Visbeidzot, varot būt pamats secinājumam, ka likumdevēja rīcības brīvība, nosakot, vai personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, ir tiesības balsot pašvaldību vēlēšanās, ir šaura. Tas izrietot no Saeimas izvirzītā argumenta, ka apstrīdētās normas pieņemšana bija politiska izšķiršanās, Satversmes tiesas secinājumiem lietā Nr. 2021-23-01, kā arī apstrīdētās normas vietas Latvijas tiesību sistēmā sistēmiska izvērtējuma un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā un ANO Cilvēktiesību komitejas praksē izdarītiem secinājumiem.

9. Pieaicinātā persona – Mg. iur. Ērika Gribonika – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

Mg. iur. Ērika Gribonika norāda, ka izskatāmā lieta atšķiras no Satversmes tiesā jau izskatītās lietas Nr. 2021-23-01. Proti, apcietinājums esot ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis. Tas esot preventīvs piespiedu līdzeklis, kas tiekot piemērots pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās. Kā esot uzsvērts ANO Ieslodzīto režīma minimālajos standartnoteikumos, nesodīti ieslodzītie uzskatāmi par nevainīgiem un pret viņiem attiecīgi jāizturas. Savukārt brīvības atņemšana kā sods tiekot piemērots personām, kuru vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā atzīta Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Lai gan faktiski abas norādītās personu

grupas atrodas brīvības atņemšanas iestādēs, tās tomēr esot savstarpēji nošķiramas kā atšķirīgos apstākļos esošas. Tas esot atzīts arī Senāta judikatūrā, proti: no atšķirībām mērķos izriet tas, ka personas atrašanās apcietinājumā un brīvības atņemšanas soda izciešana ir divi atšķirīgi personas tiesiskie stāvokļi. Tādējādi atšķirīgi varot būt gadījumi un apmērs, kādā pieļaujama šo personu pamattiesību ierobežošana.

Tomēr esot būtiski tas, ka ikvienai ieslodzījuma vietā esošai personai (kā aizdomās turētajam un apsūdzētajam, tā arī notiesātajam) piemīt tās pašas Satversmē ietvertās cilvēka pamattiesības, kas piemīt personām ārpus ieslodzījuma vietas. Tādējādi esot vērtējams, vai notiesāto ieslodzīto soda mērķa sasniegšanai un kārtības nodrošināšanai ieslodzījuma vietā ir nepieciešams un līdz ar to ir attaisnojams tas, kas šo personu – atšķirībā no apcietinājumā esošām personām – aktīvās pašvaldības vēlēšanu tiesības tiek ierobežotas.

Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums personām, kurām piemērots brīvības atņemšanas sods, piedalīties vietvaras vēlēšanās, visticamāk, esot saistīts ar praktiskiem apsvērumiem – papildu resursu nepieciešamību tādā gadījumā, ja šīm personām būtu jānodrošina iespēja īstenot aktīvās vēlēšanu tiesības. Tomēr šis apstāklis pats par sevi neesot uzskatāms par pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi. Līdz ar to esot secināms, ka ar apstrīdēto normu noteiktajam pamattiesību ierobežojumam nav leģitīma mērķa.

Ratificējot Paktu, uzņemtās saistības, kas liek nodrošināt iespēju efektīvi īstenot aktīvās pašvaldības domes vēlēšanu tiesības, esot tulkojamas kopsakarā ar Pakta 2. pantu, kas liedz izslēgt personu no dalības vēlēšanās vien tās statusa dēļ. Tikai objektīvu un saprātīgu iemeslu dēļ personai varot tikt liegtas vēlēšanu tiesības. Neesot noliedzams tas, ka noteiktos gadījumos, ievērojot izdarītā noziedzīgā nodarījuma smagumu, raksturu, vainīgās personas personību un uzvedību, sabiedrības drošības aizsardzības interesēs un soda mērķa sasniegšanai var būt nepieciešama tādas personas vēlēšanu tiesību ierobežošana, kura izcieš cietumsodu. Tomēr arī pašvaldības vēlēšanu tiesību ierobežojumiem vajagot būt tiešā sasaistē ar faktiem, uz kuru pamata persona atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Saskaņā ar Krimināllikumu tiesa personai kā papildsodu varot piemērot Krimināllikuma sevišķās daļas tiesību normās neparedzētu tiesību ierobežošana.

Līdz ar to likumā esot paredzēts mehānisms, atbilstoši kuram individuālos gadījumos, kad kāda Satversmes 116. pantā definētā pamattiesību ierobežošanas mērķa sasniegšanas labad nepieciešams ierobežot personas tiesības, tostarp tiesības vēlēties pašvaldības domi, personai līdz ar brīvības atņemšanas sodu var piemērot arī attiecīgo ierobežojumu. Šāda kārtība atbilstu gan Pakta prasībām, gan arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā uzsvērtajiem priekšnoteikumiem, pamatojoties uz kuriem var tikt ierobežotas tiesības piedalīties parlamenta vēlēšanās.

Brīvības atņemšanas soda galvenais mērķis esot aizsargāt sabiedrību pret noziegumiem. Šo mērķi varot sasniegt tikai tad, ja ieslodzījuma laiks tiek izmantots, lai, ciktāl tas iespējams, veicinātu notiesāto personu spēju pēc atbrīvošanas atkal iekļauties sabiedrībā, lai tās būtu spējīgas ievērot likumu un vadīt pašpietiekamu dzīvi. Tas nozīmē, ka personai ieslodzījuma vietā citstarp būtu jānodrošina arī iespēja aktīvi sekot līdzi, veidot un paust savu viedokli par politisko kārtību. Tādējādi tiktu nodrošināts tas, ka notiesātā persona pēc ieslodzījuma vietas atstāšanas varēs efektīvi īstenot arī savas politiskās tiesības. Šādu iespēju attiecībā uz norisēm pašvaldībā apstrīdētā norma liedzot.

Secinājumu daļa

10. Satversmes 101. panta otrās daļas pirmais teikums nosaka: “Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā.”

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka vēlēšanu tiesības tiek atzītas par vienām no svarīgākajām politiskajām tiesībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2003. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2002-18-01 secinājumu daļas 1. punktu*). Šīs tiesības nodrošina pilsoņu pārstāvību valsts un pašvaldību darbībā un ir viens no demokrātiskas valsts pamatelementiem. Ikviena pilsoņa balsstiesībām ir nozīme. Katra pilsoņa balss ir apliecinājums viņa cieņai un pilsoniskajai atbildībai pret savu valsti. Ir būtiski, lai savas balsstiesības varētu izmantot katrs pilsonis, un valstij ir pienākums gādāt, lai tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās būtu praktiski īstenojamas bez nepamatotiem ierobežojumiem (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2021-23-01 20.3. punktu*).

Arī ieslodzītajai personai piemīt tās pašas Satversmē ietvertās cilvēka pamattiesības, kas piemīt citām personām. Tomēr tās var tikt ierobežotas atbilstoši ieslodzījuma jēgai (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 15. janvāra sprieduma lietā Nr. 2020-21-01 9.1. punktu*).

10.1. Konkretizējot Satversmē ietvērto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Tas izriet no Satversmes 89. panta, kura mērķis ir panākt Satversmē ietvērto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 25.1. punktu*).

Satversmes 101. panta otrās daļas pirmais teikums citstarp ir konkretizējams kopsakarā ar Pakta 25. pantu.

Pakta 25. pants paredz: “Katram pilsonim, neraugoties ne uz kādām 2. pantā minētajām atšķirībām un bez nepamatotiem ierobežojumiem, jābūt tiesībām un iespējai: a) piedalīties valsts lietu kārtošā gan tieši, gan ar brīvi izraudzītu pārstāvju starpniecību; b) balsot un tikt ievēlētam īstās periodiskās vēlēšanās, kas notiek uz vispārēju un vienlīdzīgu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot un nodrošinot vēlētajū brīvas gribas izpausmi [..]”.

ANO Cilvēktiesību komiteja, skaidrojot Pakta 25. pantu, ir norādījusi, ka šā panta “a” apakšpunktā minētā piedalīšanās valsts lietu kārtošā ir apskatāma plaši un attiecas uz politiskās varas īstenošanu, jo īpaši tādas varas īstenošanu kā likumdevējvara, izpildvara un pārvaldes funkcijas. Proti, tas aptver politikas veidošanu un īstenošanu starptautiskā, nacionālā, reģionālā un vietējā līmenī. Savukārt tiesības balsot ir jānostiprina likumā un tās var tikt pakļautas tikai samērīgiem ierobežojumiem (*sk.: UN Human Rights Committee, General Comment No. 25: The Right to Participate in Public Affairs, Voting Rights and the Right of Equal Access to Public Service (Art. 25 of the Covenant on Civil and Political Rights), 12 July 1996, CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, paras 5, 10*).

Eiropas Padomes komisija “Demokrātija caur tiesībām” (Venēcijas komisija) ir norādījusi, ka demokrātijai svarīgākās tiesības ir tiesības uz vispārējām, vienlīdzīgām, tiešām, aizklātām un brīvām vēlēšanām. Savukārt, apskatot ierobežojumus ieslodzītajiem balsot pašvaldību vēlēšanās, šī komisija secinājusi, ka šādi ierobežojumi ir jāpārskata (*sk. Eiropas Padomes komisijas “Demokrātija caur*

tiesībām” (Venēcijas komisija) 2020. gada 8. oktobra ziņojuma CDL-AD(2020)023 67. un 266. punktu).

Tostarp Eiropas vietējo pašvaldību hartas (turpmāk – Harta) preambulā ir atzīts, ka viens no katras demokrātiskas iekārtas galvenajiem pamatiem ir vietējā vara (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2020-37-0106 21.2. punktu*). Savukārt no Hartas 3. panta izriet, ka vietējā pašvaldība nozīmē vietējās varas tiesības un spēju likumā noteiktajās robežās regulēt un vadīt nozīmīgu valsts lietu daļu uz savu atbildību un vietējo iedzīvotāju interesēs. Šīs tiesības īsteno padomes vai pārstāvju sapulces, kuru locekļus brīvi ievēlē, aizklāti balsojot, uz vienlīdzīgu, tiešu un vispārēju vēlēšanu tiesību pamata.

Tādējādi secināms, ka atbilstoši Latvijai saistošos starptautiskajos dokumentos nostiprinātajam vispārēju vēlēšanu principam pilntiesīgam Latvijas pilsonim ir tiesības vēlē pašvaldības domi.

10.2. To personu loku, kurām ir tiesības vēlē pašvaldības domi vai kurām šīs tiesības ir ierobežotas, konkretizē Pašvaldības domes vēlēšanu likums.

Saskaņā ar Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 5. panta pirmo daļu Latvijā tiesības vēlē domi ir Latvijas pilsonim un Eiropas Savienības pilsonim, kurš nav Latvijas pilsonis, bet ir reģistrēts Fizisko personu reģistrā. Savukārt šā panta otrā daļa noteic, ka tiesības vēlē ir personai, kura vēlēšanu dienā sasniegusi 18 gadu vecumu, ir reģistrēta vēletāju reģistrā un vismaz 90 dienas pirms vēlēšanu dienas ir reģistrēta dzīvesvietā attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā, vai personai, kurai attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā pieder likumā noteiktajā kārtībā reģistrēts nekustamais īpašums un uz kuru neattiecas kāds no šā likuma 6. pantā minētajiem ierobežojumiem. Likuma 6. pants nosaka personas, kurām Latvijā nav tiesību vēlē pašvaldības domi. Saskaņā ar šā panta 2. punktu Latvijā vēlē pašvaldības domi nav tiesību personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, un saskaņā ar 3. punktu – personām, kurām nav tiesību vēlē Eiropas Savienības dalībvalstī, kuras pilsoņi tās ir. Tādējādi Latvijas pilsonim, kurš izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, nav tiesību vēlē pašvaldības domi.

Pieteikuma iesniedzējs ir Latvijas pilsonis, un laikā, kad notika 2021. gada 5. jūnija pašvaldību vēlēšanas, viņš bija notiesāts ar spēkā stājušos tiesas spriedumu un izcieta sodu brīvības atņemšanas vietā – Jēkabpils cietumā. Tādēļ uz viņu bija attiecināms Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punktā noteiktais tiesību

ierobežojums. Arī Centrālā vēlēšanu komisija ir norādījusi, ka saskaņā ar apstrīdēto normu personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, nav tiesību balsot pašvaldības domes vēlēšanās (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 44. lp.*).

Tādējādi apstrīdētā norma liedza Pieteikuma iesniedzējam tiesības balsot 2021. gada 5. jūnijā notikušajās pašvaldības domes vēlēšanās.

Līdz ar to apstrīdētā norma personai, kura izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, rada Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertu pamattiesību ierobežojumu.

11. Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā ietvertās tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās var tikt ierobežotas likumā paredzētajos gadījumos. Tātad Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai ierobežojums ir attaisnojams, proti, vai: 1) tas ir noteikts ar likumu; 2) tam ir leģitīms mērķis; 3) tas ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2002-18-01 secinājumu daļas 3. punktu*).

12. Lai izvērtētu to, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

- 1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-50-01 15. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 15. punktu*). Tomēr tikai būtiski procedūras pārkāpumi ir pamats tam, lai atzītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. un 18.5. punktu*).

12.1. 1994. gada 13. janvārī pieņemtā Pilsētas domes, rajona padomes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 6. panta 1. punkts paredzēja, ka tiesību vēlēt nav personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās. Saglabājot šo aizliegumu, minētā norma vairākkārt tika izteikta jaunā redakcijā – ar 2000. gada 6. aprīļa likumu “Grozījumi Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā” un 2004. gada 11. novembra likumu “Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā”.

Apstrīdētā norma spēkā esošajā redakcijā tika pieņemta ar 2004. gada 11. novembra likumu “Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā”. Likums tika izskatīts Saeimā trijos lasījumos, 2004. gada 25. novembrī izsludināts oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis” Nr. 187 un 2004. gada 26. novembrī stājās spēkā.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus pret apstrīdētās normas pieņemšanas un izsludināšanas kārtību. Tāpat lietas dalībnieki uzskata, ka apstrīdētā norma ir pietiekami skaidri formulēta. Arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā un ir pietiekami skaidri formulēta.

Tādējādi apstrīdētā norma ir pieņemta un publiski pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kā arī ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

12.2. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, apstrīdētā norma ir pretrunā ar labas likumdošanas principu, jo likumdevējs neesot pārbaudījis tās atbilstību Satversmei, ņemot vērā Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos paustās atziņas. Līdzīgi kā likumdevējs pēc Satversmes tiesas 2003. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2002-18-01 “Par Saeimas vēlēšanu likuma 2. panta 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 6., 8. un 91. pantam” (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2002-18-01) un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 6. oktobra sprieduma lietā “*Hirst v. the United Kingdom (No. 2)*” pieņemšanas pārskatījis Saeimas vēlēšanu likumu, likumdevējam esot bijis jāpārskata arī Pašvaldības domes vēlēšanu likums. Proti, arī Pašvaldības domes vēlēšanu likumā vajadzējis paredzēt īpašu kārtību, kādā vēlētāji, kuri izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, var piedalīties pašvaldību vēlēšanās ieslodzījuma vietā.

Lietā “*Hirst v. the United Kingdom (No. 2)*” Eiropas Cilvēktiesību tiesa vērtēja, vai aizliegums notiesātajām personām, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, piedalīties likumdevēja vēlēšanās atbilst Konvencijas 1. protokola 3. pantam. Kā to tieši nosaka pati minētā norma un kā tas izriet no Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras, piemēram, šīs tiesas 2018. gada 11. oktobra lēmuma lietā “*Lembergs v. Latvia*”, Konvencijas 1. protokola 3. pants nav attiecināms uz dalību tādu pašvaldību vēlēšanās, kādas ir pašvaldības domes vēlēšanas Latvijā. Arī Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās norādījis, ka dalība pašvaldību vēlēšanās neietilpst Konvencijas 1. protokola 3. pantā ietvertajā jēdzienā “izvēloties likumdevēja varu” (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 67. un 69. lp.*).

Kaut arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā “*Hirst v. the United Kingdom (No. 2)*” analizēja aizliegumu personām, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, piedalīties likumdevēja vēlēšanās, būtu izvērtējams, vai un cik lielā mērā šajā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesas paustās atziņas varētu attiecināt uz šādu personu dalību pašvaldības domes vēlēšanās Latvijā. Tas būtu pārbaudāms, izvērtējot šo personu pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi un atbilstību samērīguma principam.

Savukārt ar spriedumu lietā Nr. 2002-18-01 par neatbilstošiem Satversmei tika atzīti vēlēšanu tiesību ierobežojumi, kas paredzēja, ka tiesības vēlēties Saeimu nav aizdomās turētajām, apsūdzētajām vai tiesājamām personām, ja pret tām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums. Tomēr personas atrašanās apcietinājumā un brīvības atņemšanas soda izciešana ir divi atšķirīgi personas tiesiskie stāvokļi. Proti, apcietinājums ir drošības līdzeklis, ko piemēro aizdomās turētajam vai apsūdzētajam, un šādā gadījumā šīs personas aizsargā nevainīguma prezumpcijas princips (*sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2021-40-0103 11. punktu*). Savukārt brīvības atņemšana ir sods, kas piespriests personai, kura ar tiesas spriedumu un saskaņā ar likumu atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Tādējādi Satversmes tiesa nekonstatē būtiskus likumdošanas procedūras pārkāpumus apstrīdētās normas pieņemšanas procesā Saeimā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

13. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 18. punktu*). Tas, vai šādam ierobežojumam ir leģitīms mērķis, Satversmes tiesai ir jāvērtē, ievērojot pašreizējo sabiedrības un valsts demokrātiskās attīstības pakāpi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 20.1. punktu*).

13.1. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktajam pamattiesību ierobežojumam nav leģitīma mērķa. Apstrīdētās normas mērķis visdrīzāk esot atvieglot pašvaldību vēlēšanu komisiju un cietuma administrācijas darbu, atbrīvojot tās no pienākuma organizēt pašvaldības domes vēlēšanas tiem vēlētājiem, kuri atrodas brīvības atņemšanas vietās. Tomēr mērķis atvieglot izpildvaras darbu pats par sevi neatbilstot nevienam no Satversmes 116. pantā minētajiem mērķiem.

Arī tiesībsargs uzskata, ka izskatāmajā lietā nav iespējams konstatēt to, ka apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums aizsargātu kādas svarīgas sabiedrības intereses (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 56. lp.*).

Mg. iur. Ērika Gribonika savā viedoklī norādījusi, ka apstrīdētajā normā noteiktajam pamattiesību ierobežojumam nav leģitīma mērķa. Šis ierobežojums, visticamāk, esot saistāms ar praktiskiem apsvērumiem – papildu resursu nepieciešamību tādā gadījumā, ja vajadzētu nodrošināt brīvības atņemšanas vietās esošajām notiesātajām personām iespēju īstenot aktīvās pašvaldību vēlēšanu tiesības. Lai arī likumdevējs varot ņemt vērā šo nepieciešamību, tomēr pats par sevi šis apstāklis neesot uzskatāms par leģitīmu mērķi, kura dēļ personām, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, būtu liedzamas tiesības vēlēt pašvaldības domi (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 77.-78. lp.*).

Satversmes tiesas procesā pienākums uzrādīt un pamatot pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 20. punktu*). Saeima atbildes rakstā norāda, ka regulējumu, saskaņā ar kuru tiesības vēlēt domi nav personām, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, pieņēmusi 5. Saeima. Šāda regulējuma pieņemšana

esot bijusi tā laika politiskā izšķiršanās. Tādējādi no atbildes raksta neizriet tas, kāds tieši ir apstrīdētājā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis.

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi: ja Saeimas atbildes rakstā nav norādīts, kāds ir ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis, tiesai pašai ir pienākums objektīvi izvērtēt visus lietas apstākļus un noskaidrot šāda mērķa esību vai – tieši pretēji – neesību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 23. punktu un 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 15. punktu*).

13.2. Ar 2004. gada 11. novembra likumu “Grozījumi Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā” norma, kas personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, ierobežo tiesības vēlēties pašvaldības domi, tika izteikta jaunā, spēkā esošajā redakcijā. Attiecīgā likumprojekta anotācijā ir norādīts vienīgi tas, ka “tiek paplašināts subjektu loks, kam ir tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, kā arī precizēti aktīvo un pasīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumi”. Tātad arī no attiecīgā likumprojekta anotācijas neizriet tas, kāds ir šā ierobežojuma leģitīmais mērķis.

Pašvaldības dome izlemj visus attiecīgajā pašvaldībā svarīgākos jautājumus (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-32-05 21. punktu*). Pašvaldība ir noteiktā teritorijā dzīvojošo pilsoņu izveidota vietējā vara, kas darbojas šajā teritorijā (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-21-01 14. punktu*).

Apstrīdētā norma ierobežo tiesības piedalīties pašvaldības domes vēlēšanās ikvienai personai, kura izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā. Satversmes tiesa ir atzinusi arī to, ka brīvības atņemšana – personas piespiedu turēšana ieslodzījumā – ir soda veids, kas saistīts ar personas pamattiesību, galvenokārt tiesību uz brīvību, ierobežošanu. Notiesātais tiek izolēts no ierastās vides un dzīvesveida, sociālajiem kontaktiem. Ierobežojumi, kas noteikti sakarā ar brīvības atņemšanas soda izpildīšanu, rada notiesātajam fizisku un psiholoģisku slodzi un grūtības. Soda izpildes režīma ietvaros notiesātajam tiek noteikti ierobežojumi, kuri paredzēti normatīvajos aktos. Šie ierobežojumi nedrīkst būt lielāki kā nepieciešams piespriedā soda veida rakstura un soda izpildes režīma dēļ (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 6. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-17-01 6. punktu*).

Pakta 10. panta 1. punkts paredz, ka pret visām personām, kurām atņemta brīvība, jāizturas cilvēciski un respektējot cilvēka personībai piemītošo pašcieņu. Savukārt šā paša panta 3. punkts paredz, ka penitenciārajā sistēmā jābūt paredzētam ieslodzīto režīmam, kura būtisks mērķis ir viņu labošana un sociālā rehabilitācija. Personas, kurām atņemta brīvība, bauda visas tās tiesības, kas noteiktas Paktā, ar tiem ierobežojumiem, kas slēgtā vidē ir neizbēgami, un šo personu cieņas aizsardzība ir jānodrošina tieši tāpat kā to personu cieņas aizsardzība, kuru brīvība nav ierobežota (*sk.: General Comment No. 21: Replaces General Comment 9 Concerning Humane Treatment of Persons Deprived of Liberty (Art.10):10/04/92, Human Rights Committee, para. 3*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Eiropas Padomes Ministru komitejas 2006. gada 11. janvāra Ieteikumi Rec(2006)2 dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem (turpmāk – Eiropas Cietumu noteikumi) tika pieņemti, lai Eiropas Padomes dalībvalstis savos likumos un praksē vadītos no tajos ietvertajiem principiem. Lai gan šie noteikumi nav juridiski saistoši, tomēr tajos ietvertais regulējums atzīstams par avotu ar rekomendējošu, bet vienlaikus arī pietiekami autoritatīvu raksturu, kas valstij iesaka konkrētas problēmas risināšanā izvēlēties optimālo rīcības modeli (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr.2005-02-0106 16. punktu un 2019. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2018-23-03 18.2. punktu*). Eiropas Cietumu noteikumu 102.2. punkts paredz, ka ieslodzījums, atņemot brīvību, jau pats par sevi ir sods un tādēļ notiesātajiem ieslodzītajiem piemērotais režīms nedrīkst vairot ciešanas, kas jau tāpat izriet no ieslodzījuma. Tāpat personas, kurām atņemta brīvība, saglabā visas tiesības, izņemot tās, kas šīm personām ir tiesiski atņemtas, pamatojoties uz lēmumu, ar kuru tiek piespriests sods vai noteikts ieslodzījums. Dzīve ieslodzījuma vietās ir pēc iespējas jātuvina tādai dzīvei, kāda ir ārpus cietuma. Turklāt jebkura veida ieslodzījums jāorganizē tādā veidā, lai palīdzētu personām, kurām atņemta brīvība, pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas atkal iekļauties sabiedrībā.

Apstrīdētā norma nosaka vispārēju un automātisku pamattiesību – tiesību vēlēties pašvaldību – ierobežojumu personu grupai, balstoties tikai uz faktu, ka persona izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā. Ne šis ierobežojums, ne tā nepieciešamība kopš 1994. gada 13. janvāra nav pēc būtības pārskatīta. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir pienākums periodiski apsvērt, vai konkrētais tiesiskais

regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas kādā veidā nebūtu pilnveidojams (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 10. marta sprieduma lietā Nr. 2021-24-03 31.2. punktu*). Jebkuri vēlēšanu tiesību ierobežojumi ir vērtējami arī valsts demokrātiskās attīstības kontekstā. Proti, periodiski ir jāapsver arī šo ierobežojumu nepieciešamība, samērojot tos ar sabiedrības un valsts demokrātiskās attīstības pakāpi attiecīgajā brīdī. No Satversmes tiesas nolēmumiem, kas pieņemti pēc tam, kad sākotnēji personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, tika ierobežotas tiesības vēlēties pašvaldības domi, un Latvijas starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā izriet, ka kopumā personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, nebūtu nosakāmi lielāki ierobežojumi par tiem, kuri nepieciešami izdarītā noziedzīgā nodarījuma un piesprietā soda veida rakstura dēļ. Apstrīdētajā normā nav ņemts vērā tas, vai pastāv konstatējama un pietiekama saikne starp vēlēšanu tiesību ierobežojumu un attiecīgās personas izdarīto noziedzīgo nodarījumu un lietas apstākļiem. Vēl jo vairāk – vēlēšanu tiesību ierobežojuma noteikšana ikvienai personai, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, kopumā nemotivē attiecīgās personas pilsoniski līdzdarboties un pēc atbrīvošanas atkal iekļauties sabiedrībā. Vispārējs vēlēšanu tiesību ierobežojums nesaskan arī ar kriminālsoda mērķi resocializēt sodīto personu.

Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajā teikumā garantētajām vēlēšanu tiesībām ir izšķiroša nozīme tādu efektīvu un jēgpilnu demokrātiski vēlētu institūciju izveidošanā un saglabāšanā, kuras vadās no tiesiskuma principiem. Vispārējas vēlēšanu tiesības ir gan Latvijas tiesību sistēmā, gan starptautiskajās tiesībās nostiprināts princips, un no tā izriet, ka ir būtiski, lai katrs pilsonis bez nepamatotiem ierobežojumiem varētu izmantot savas balsstiesības. Jebkuras tādas sabiedrības grupas, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā, automātiska izslēgšana no dalības pašvaldību vēlēšanās nonāk pretrunā ar vispārēju vēlēšanu tiesību principu.

Tādējādi izskatāmajā lietā nav iespējams konstatēt, ka ar apstrīdēto normu noteiktais vispārējais un automātiskais pamattiesību ierobežojums personu grupai, kura izcieš brīvības atņemšanas pamatsodu, aizsargātu kādas būtiskas, svarīgas sabiedrības intereses.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam nav leģitīma mērķa un tas neatbilst Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

14. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Savukārt šā likuma 31. panta 11. punkts paredz Satversmes tiesas tiesības spriedumā norādīt brīdi, ar kuru šāda norma zaudē spēku.

Satversmes tiesa ir atzinusi: lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, pēc konstitucionālās sūdzības ierosinātā lietā jāņem vērā tas, ka tiesas uzdevums ir pēc iespējas novērst pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Turklāt tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-18-01 25. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu attiecībā uz viņu no pamattiesību aizskāruma rašanās dienas – 2021. gada 5. jūnija, proti, brīža, kad viņam tika liegts balsot pašvaldības domes vēlēšanās. Tikai atzīstot apstrīdēto normu par spēkā neesošu no šīs dienas, esot iespējams novērst viņa pamattiesību aizskārumu. Tādējādi, lai pēc iespējas novērstu nelabvēlīgās tiesiskās sekas, ko Pieteikuma iesniedzējam radījusi apstrīdētā norma, attiecībā uz viņu tā atzīstama par spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam.

2. Attiecībā uz personu J atzīt Pašvaldības domes vēlēšanu likuma 6. panta 2. punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 101. panta otrās daļas pirmajam teikumam un spēkā neesošu no šīs personas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Gunārs Kusiņš